

Právna regulácia výkladu práva

Bárány, E.*

BÁRÁNY, E.: Právna regulácia výkladu práva. ** Právny obzor, 106, 2023, č. 5, s. 375 – 391.
<https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.5.01>

Legal regulation of the interpretation of law. Interpretation of law is partially regulated by law. In Central Europe there are norms regulating the interpretation scattered in the introductory parts of codexes. In Anglo-Saxon tradition there are special law interpretation acts. There are conceptual differences in the regulation of law interpretation between these legal cultures. There is internal tension between legal regulation of law interpretation and its the character of creative intellectual activity. Due to this tension the interpretation of law has to be interpreted restrictively. It binds only interpretation in the framework of the process of realisation of law but not the so called doctrinal interpretation.

Key words: *interpretation of law, legal regulation, legislation, precedent, international law, law of interpretation*

Úvod a metodológia¹

Výklad práva predstavuje chlieb každodenný väčšiny právnikov venujúcich sa realizácii práva. Jeho mnohé prípady prekračujú rutinu a vyžadujú intelektuálne úsilie. Spájajú v sebe praktický význam, intelektuálnu náročnosť a profesionálnu príťažlivosť.

Výklad práva zahŕňa prvky poznávania a tvorby. Spadá koniec koncov do sféry myslenia. Riadi sa pravidlami správneho myslenia, skúsenosťou, vedou i doktrínou vytvorenými metódami, postupmi a cieľmi. V našej právnej kultúre, kde je základným prameňom práva normatívny právny akt, sa úvahy o ňom bez vysvetlenia obmedzujú na jeho interpretáciu.

Poznávacej a tvorivej intelektuálnej aktivite prislúcha voľnosť, čo azda vedie ku prehliadaniu viditeľného faktu čiastočnej právnej regulácie výkladu práva. Túto pritom nachádzame na miestach, ktorým sa právnik nemôže vyhnúť ani v rámci štúdia, ani pri výkone povolania.

* JUDr. Eduard Bárány, DrSc., Ústav štátu a práva SAV, v. v. i., Bratislava.

** Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0090 Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu.

¹ Autor ďakuje predsedníčke Občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky JUDr. Jane Bajánkovej za konzultácie k využitiu ustanovení zákonov regulujúcich interpretáciu práva v súdnej praxi. Za text článku zodpovedá len autor.

V slovenskom právnom poriadku ide napr. o čl. 31 Ústavy SR či o čl. 3 Civilného sporového poriadku. U našich susedov ťažko opomenúť § 6 rakúskeho ABGB či § 2 ods. 3 českého Občianskeho zákonníka. V anglosaských krajinách možno nájsť samostatné zákony o výklade práva, napr. novozélandský Interpretation Act 1999 (2019 No59) alebo britský Interpretation Act 1978 (1978 chapter 30). Explicitné pravidlá výkladu práva možno už aj na Slovensku nájsť výnimočne nielen v normatívnom právnom akte, ale aj v súdnom rozhodnutí, ktoré i u nás získava postavenie prameňa práva vo formálnom zmysle (napr. rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 283/2017, bod 38). Komplexnú úpravu výkladu medzinárodných zmlúv obsahujú čl. 31, 32 a 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.

Uvedené príklady právnej regulácie výkladu práva majú vonkajšiu formu troch prameňov práva vo formálnom zmysle: normatívneho právneho aktu, súdneho rozhodnutia a normatívnej zmluvy. Nie je vylúčené, aby aj právna obyčaj a vybrané diela právnej vedy uznané za prameň práva vo formálnom zmysle obsahovali úpravu výkladu práva, ale autorovi týchto riadkov nie sú známe príklady takejto úpravy. Aj uvedené príklady umožňujú konštatovať, že v rôznych právnych kultúrach je prítomná nezanedbateľná právna regulácia výkladu práva.

Metodológia tohto textu je jednoduchá. Zakladá sa na konfrontovaní neprehliadnuteľného faktu právnej regulácie výkladu práva so štandardnou teóriou práva, ktoré znamená inšpiráciu pre právno-teoretické úvahy. Kým aj stredoeurópska odborná spisba o výklade práva a súvisiacich témach je pre jedného človeka neobsiahnuteľná, tak o otázke právnej regulácie výkladu práva sú k dispozícii hlavne články.²

V rámci tejto úvahy sa hermeneutika chápe ako určitá teória interpretácie a chápania textov a interpretácia ako proces určovania významovej stránky textov (zákonov atď.) v rámci relevantných okolností.

1. Predmet právnej úpravy interpretácie práva

V európskej právnej kultúre je napriek nástupu precedenčného práva stále základným prameňom práva vo formálnom zmysle normatívny právny akt a aj v anglosaskej úprave asi rastie jeho význam. Väčšina príkladov právnej regulácie výkladu práva má vonkajšiu formu zákona. Na prvý pohľad možno nájsť niekoľko rozdielov medzi stredoeurópskou a anglosaskou zákonnou úpravou výkladu práva. Po formálnej stránke je stredoeurópska úprava roztrúsená v kratších ustanoveniach nachádzajúcich sa spravidla v úvodných ustanoveniach rôznych zákonov a anglosaská je sústredená do jedného zá-

² Napríklad KONCA, P. Creating law of interpretation: a risky or fundamental step? In *revus Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava/Journal for constitutional theory and philosophy of law*. 45/2021. Dostupné na: <https://doi.org/10.4000/revus.7500>, 25. 8. 2023.

ALEXANDER, L., PRAKASH, S. Mother May I? Imposing Mandatory prospective Rules of Statutory Interpretation. University of San Diego, School of Law. In *Public Law and Legal Theory Research Paper 42, Fall 2002*. Dostupné na: http://ssm.com/abstract_id=342262, 24. 8. 2023.

BAUDE, W., SACHS, S. E. The Law of Interpretation. In *Harvard Law Review*. Vol. 130, February 2017, No. 4.

kona. Po obsahovej je stredoeurópska stanovením metód (pravidiel) cieľov a limitov výkladu, kým anglosaská už obsahuje výklad slovných spojení z rôznych právnych predpisov (zákonné definície), pravidlá počítania času a mnohé, čo v našej tradícii nezahŕňame do výkladu práva. V strednej Európe sa jednotlivé ustanovenia týkajú zákonov, kde sú obsiahnuté, alebo vymedzeného okruhu právnych predpisov, kým v anglosaskej jednotlivých slovných spojení a tém (počítanie času) vo všetkých právnych predpisoch.

V stredoeurópskej fragmentárnej regulácii výkladu práva na jednej strane cítiť spriaznenosť s tradičnými výkladovými metódami, či skôr s ich systematizáciou rozvíjajúcou koniec koncov odkaz F. C. von Savignyho. Na druhej strane je i tu niekedy náročné prepojiť slová zákona s týmto odkazom. Napríklad rozumné ustanovenie § 2, ods. 3 českého Občianskeho zákonníka: „Výklad a použitie právneho predpisu nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi a nesmie viesť ku krutosti alebo k bezohľadnosti urážajúcej obyčajné ľudské cítenie“³, ostáva síce mimo štvorčlenenia výkladu na jazykový, systematický, teleologický a historický, ale azda ide o podrobnejšie vyjadrenie zákazu výkladu vedúceho ku absurdnému výsledku, ktorý, samozrejme, patrí do štandardného obsahu spisby o výklade práva.⁴ Právna úprava výkladu práva je napriek svojej stručnosti a fragmentárnosti miestami bohatšia ako všeobecný teoretický základ, z ktorého vyrastá. Autori normatívneho (zákonného) textu sú absolventmi právnických fakúlt, kde sa takmer nevyhnutne vyučuje tradičná koncepcia interpretácie práva, a tak profesionálne uvažujú v naučenom kategoriálnom aparáte a koncepcionom rámci. To robí ich texty v zásade zrozumiteľnými pre spoločnosť, z ktorej vznikli a ktorej sú určené. Na tomto mieste sa ponúka téza B. Tamanaha: „Predsudky a presvedčenia vytvárajú interpretačné spoločenstvá a významové systémy, ktoré dodávajú význam myšlienkam a činom ľudí, ktorí získali prístup k týmto súborom vedomostí prostredníctvom vzdelania, prípravy a účasti na relevantných aktivitách.“⁵

Preukazuje to aj legendárny § 6 rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka, pochádzajúceho časovo, priestorovo a hlavne „právno-kultúrne“ zo savignyovského prostredia svojou „prevoditeľnosťou“ do štandardnej systematiky výkladových metód a čiastočne, v prípade zámeru zákonodarcu, i výkladových cieľov: „Zákonu nemá byť pri uplatnení pripísaný žiadny iný význam ako ten, ktorý vyplýva z jednoznačného významu slov v ich súvislosti a z jasného zámeru zákonodarcu.“⁶ Rakúsky zákonodarca teda prikázal vykladať zákon pomocou „prvoplánového“ jazykového a subjektívno-historického, asi teleologického výkladu. Prítom subjektívno-historický, ba ani jazykový výklad ešte neznamenajú ako, ale skôr, čo sa má skúmať. Z dikcie § 6 možno usúdiť, že sa treba uspokojiť s bežným chápaním významu slov v ich súvislostiach a nesiahajú po inštrumentáriu jazykovedy, presahujúcom výkladový slovník a učebnicu gramatiky ne-

³ Zákon č. 89/2012 Sb. občiansky zákoník, § 2, ods. 3.

⁴ „Každý teleologický výklad vníma ako svoj vedúci, nadradený cieľ predchádzanie vecne nesprávnym a vo svojom závere nespravodlivým výsledkom.“ VEČEŘA, M. a kol. *Teória práva*. 4. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 179.

⁵ TAMANAHA, B. Z. *A General Jurisprudence of Law and Society*. Oxford : Oxford Universtiy Press, 2001, s. 163.

⁶ ABGB, § 6.

dajbože po dekonštrukcii. Cieľom subjektívno-historického výkladu je odhalenie zámeru (cieľa) reálneho zákonodarcu v minulosti, čo je zvlášť pri starších normatívnych právnych aktoch problematické, lebo už pôsobia v podstatne odlišných spoločenských podmienkach, čiže zmenil sa predmet ich regulácie – spoločenské vzťahy, konanie ľudí i hodnoty spoločnosti.

Už na tomto mieste sa vynára otázka, či citované ustanovenie ABGB znamená aj zákaz využitia iných výkladových metód a sledovanie iných výkladových cieľov? Myslím, že túto otázku možno predbežne zodpovedať „nie ale“. Ustanovenie § 6 ABGB však ukladá povinnosť využiť jazykový výklad, bez ktorého je akýkoľvek výklad práva ťažko predstaviteľný a sledovať pôvodné *ratio legis*, čo však vylučuje objektívny teleologický výklad uprednostňovaný súčasnou doktrínou,⁷ a to aj pri interpretácii novších právnych predpisov.

Pre stredoeurópskeho právnika sú zákony o výklade práva vlastné anglosaskej právnej kultúre vrátane bývalých britských kolónií⁸ prevrpením. Udivia ho samotnou existenciou a ešte viac svojím obsahom. Kým v našom právnom priestore zhrádzame stručné formulácie o výklade práva väčšinou v úvodných ustanoveniach kódexov, tak v anglosaskej právnej kultúre sú k dispozícii samostatné zákony venované už podľa svojich názvov výkladu práva. Ich obsah sa však líši od toho, čo si v našej časti sveta predstavujeme pod interpretáciou práva. Nehovoria o metódach či postupoch výkladu zákonov a iných normatívnych právnych aktív, ale obsahujú výklad slovných spojení použitých v rôznych právnych predpisoch. Napríklad „Štátny tajomník znamená jeden z hlavných štátnych tajomníkov jej Veličenstva.“⁹ Upravujú aj meranie vzdialeností, počítanie času, nadobúdanie a stratu účinnosti, čiže mnohé otázky významné pre chápanie normatívneho textu, ktoré sa však na kontinente obvykle nezaraďujú do rámca výkladu práva. Netýkajú sa precedentov ani právnych obyčajov, ale „len“ normatívnych právnych aktov. V ich pozadí stojí od nášho odlišné samotné chápanie výkladu práva.

Existuje nezanedbateľný rozdiel medzi tým, čomu sa venuje odborná spisba o výklade práva a čo tvorí obsah právnej regulácie výkladu práva, či už v jej „roztrúsenej“ stredoeurópskej alebo v „koncentrovanej“ anglosaskej podobe. Len časť ustanovení právnych predpisov o interpretácii práva možno vôbec zmysluplne prepojiť s vedeckými a doktrinárnymi prácami na túto tému. Napríklad z rozsiahleho novozélandského Interpretation Act 1999 sa iba 6 riadkov s marginálnou rubrikou Určenie významu legislatívy (Ascertaining meaning of legislation) týka široko chápaných metód výkladu, teda toho, čo u nás predstavuje hlavný predmet záujmu výskumu výkladu práva. Väčšinu uvedeného zákona tvoria výklady slov používaných v novozélandskom práve a úprava rôznorodých otázok typu dôsledkov zrušenia právneho predpisu, menovacích právomocí, účinnosti atď., teda tém, ktoré by stredoeurópsky právnik asi nezahrnul do rámca výkladu

⁷ Napr. ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 34 – 35.

⁸ Napr. v Tanzánii *Interpretation of Laws Act*. Cap. 1 R. E., 2019.

⁹ Britský Interpretation Act 1978, Schedule 1 Words and Expressions defined.

práva. Na Slovensku upravuje účinnosť právnych predpisov a čiastočne i medzinárodných zmlúv ustanovenie § 19 zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Na tomto mieste azda prospeje pripomenutie notoriety, že právna úprava tvorby práva je čiastočne aj reguláciou jeho výkladu. Keď § 3, ods. 1 zákona č. 400/2015 Z. z. znie: „Pri tvorbe právnych predpisov sa používa štátny jazyk v kodifikovanej podobe najmä z hľadiska jazykovej, štylistickej a významovej správnosti“, tak to pre výklad právnych predpisov prijatých počas jeho účinnosti znamená, že kým sa nepreukáže opak, tak treba jednotlivým slovám i celému textu právneho predpisu pripisovať význam vyplývajúci z kodifikovanej podoby slovenského jazyka. Nie vždy uvedeným dôsledkom citovanej vety je, že dodáva pre tvorbu a nepriamo i pre interpretáciu práva určitú mieru právnej záväznosti aktuálnej podobe kodifikácie slovenčiny. Ide o podobu kodifikácie v momente prijatia alebo v čase výkladu právneho predpisu? To je len jedna z otázok vyplývajúcich z tohto rozumného a užitočného ustanovenia.

Pre výklad práva je dôležitých viacero ustanovení spomínaného zákona. Požiadavka úplnosti zrušovacích ustanovení (§ 5, ods. 5 zákona č. 400/2015 Z. z.) znamená pre výklad práva, že kým sa nepreukáže opak, tak sa predpokladá, že zrušovacie ustanovenia sú taxatívnym zoznamom rušených právnych predpisov alebo častí ináč zachovaných právnych predpisov. Aj tu sa prejavuje odlišné zameranie právnej úpravy a právnej vedy i doktríny v otázkach výkladu práva. Spisba o výklade práva sa prevažne venuje iným otázkam ako ustanovenia právnych predpisov o tejto téme.

2. Rozsah právnej úpravy výkladu práva

Významnou otázkou je rozsah ustanovení právnych predpisov, na ktoré sa vzťahuje právna úprava výkladu práva. Ani tu niet jednoduchého právno-teoretického či doktrínálneho riešenia, ale odpoveď sa hľadá v jednotlivých prípadoch interpretáciou textov právnych predpisov upravujúcich výklad práva. Aj právnu úpravu výkladu práva treba interpretovať. Relevantné formulácie spravidla v kontexte celého právneho predpisu a s využitím obvyklých interpretačných postupov umožňujú podložené závery o rozsahu svojej pôsobnosti. Článok 31 Ústavy Slovenskej republiky hovorí, že ním vymedzený účel/cieľ výkladu sa vzťahuje na v ňom určený okruh zákonnej úpravy ústavných práv. Článok 3 Civilného sporového poriadku obmedzuje svoju pôsobnosť na výklad samotného Civilného sporového poriadku, keď sa začína slovami: „Každé ustanovenie tohto zákona je potrebné vykladať v súlade ...“ Takéto ohraničenie pôsobnosti právnej regulácie výkladu práva sa možno zdá samozrejým, ale v stredo európskej právnej tradícii sa vyskytujú aj iné prístupy. Český Občiansky zákonník zvolil iný prístup, keď v § 2 narysoval okruh uplatnenia v ňom formulovaných pravidiel, cieľov a limitov výkladu práva „veľkorysejšie“: „Každé ustanovenie súkromného práva možno vykladať iba ...“ a navyše je v ňom citovaný § zaradený do prvého dielu nazvaného Súkromné právo. Reguluje teda interpretáciu všetkého súkromného práva, ktorého základom, samozrejme, je občiansky zákonník, ale ním sa súkromné právo nevyčerpáva.

Český zákonodarca tu azda nadviazal na svojho rakúskeho predchodcu, ktorý v starobyľom, ale s mnohými novelizáciami dodnes platnom Všeobecnom občianskom zákonníku (ABGB) použil formuláciu: „Zákonu sa má pri uplatnení ...“ (Einem Gesetz darf in der Anwendung ...) Spojenie „Einem Gesetz ...“ znamená, že ide o každý zákon, a nie iba o ten, kde sa táto úprava nachádza, hoci slovenský preklad by umožňoval oba významy. Upravuje teda interpretáciu každého zákona, a nie iba ABGB. Pre právnikov 21. storočia pôsobí zvláštne, že občiansky zákonník reguluje aj výklad predpisov verejného práva, ale začiatkom predminulého 19. storočia, keď v našej časti sveta ešte neexistovala ústava v súčasnom zmysle tohto slova, plnil úlohu základu právneho poriadku do určitej miery občiansky zákonník. Možno tomu zodpovedá i slovo „všeobecný“ v jeho názve. Rakúske súdy dodnes aplikujú § 6 ABGB aj mimo občianskeho, ba i celého súkromného práva. Rozhodnutia správnych súdov štandardne odkazujú na § 6 ABGB. (RSV wgh 2022/12/20, Ro 2018/080001, TEL vwg Erkenntnis 2018/5/17KLVwG-S6-1163117/2017.) Navyše toto ustanovenie svojou povahou autoritatívnej výkladovej smernice pôsobí aj vtedy, keď sa ho vykladač práva výslovne nedovolá, ale je ním ovplyvnený.

Všetky spomínané právne predpisy regulujú iba interpretáciu normatívnych právnych aktov a nie iných prameňov práva. Čl. 3 Civilného sporového poriadku síce spomína aj medzinárodné zmluvy, ale nie ako objekt výkladu. Niektoré iné pramene práva zahŕňajú vlastné a výrazne odlišné pravidlá interpretácie. Ďalšie, napr. precedenty, právne obyčaje a právna veda či skôr doktrína už z povahy vecí výslovne nehovoria o pravidlách svojho výkladu.

3. Umiestnenie v právnom poriadku a jeho dôsledky

Právna regulácia výkladu práva sa obvykle nachádza na inom mieste právneho predpisu alebo inde v právnom poriadku ako normatívny text, ktorého interpretáciu reguluje. Ako už bolo spomenuté, v stredoeurópskej právnej tradícii je umiestnená najčastejšie v úvodných ustanoveniach kódexov a v anglosaskej právnej kultúre ju treba hľadať dokonca v samostatných zákonoch o výklade práva. V aspoň jednom prípade je situácia podobná v slovenskom právnom poriadku, kde čl. 31 Ústavy Slovenskej republiky určuje cieľ výkladu zákonnej regulácie skupiny ústavných práv.

Naznačená situácia by nemala predstavovať problém pre právnikov, ktorí je vyškolený pracovať so všeobecnými a zvláštnymi časťami kódexov, či zhrŕadovať a skladať pravidlo konania z viacerých ustanovení právneho predpisu, ba aj z viacerých právnych predpisov. Nie náhodou: „Právo je jediným normatívnym systémom, ktorý má vlastnú profesionálnu obsluhu.“¹⁰ Uplatnenie právnej regulácie výkladu práva sa príliš často stáva náročnou profesionálnou úlohou, hoci je formulovaná zrozumiteľne a prikazuje využitie pochopiteľných interpretačných postupov. „... právny komunikačný kontext sa výrazne líši od kontextu, v ktorom prebieha bežná komunikácia, keďže všetci bežní adre-

¹⁰ ZIRK-SADOWSKI, M. *Wprowadzenie do filozofii prawa*. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2011, s. 7.

sáti právneho predpisu nemusia zdieľať mnohé kontextuálne informácie potrebné na jeho interpretáciu.¹¹

Zaradenie právnej regulácie výkladu práva na miestach odlišných od normatívneho textu, ktorého interpretáciu reguluje, pôsobí na prvý pohľad iba ako legislatívno-technická vhodnosť až nutnosť. V jeho pozadí či základe však stojí charakter vzťahu právnej normy regulujúcej výklad práva, predmetu jej regulácie, čiže normatívneho textu a predmetu úpravy právnej normy (normatívneho textu), ktorej výklad je právom regulovaný. V prípade právnej normy regulujúcej výklad práva je objektom tejto regulácie konanie ľudí spočívajúce v narábaní (výklade) s časťami autoritatívneho normatívneho (právneho) textu, ktorý sa tak dostáva do pozície či na miesto súčasti skutkového stavu. Niektoré druhy právnych noriem (napr. kompetenčné) síce existujú bez od nich nezávislého skutkového stavu, lebo tento (kompetenciu) až samy vytvárajú, ale právna norma, ktorej výklad je právom regulovaný, existuje v zásade nezávisle od tejto právnej regulácie.

K náročnosti uplatnenia právnej úpravy výkladu práva prispieva, že ak pri bežnej realizácii práva platí: „Pri aplikácii práva sú teda právne normy spätne konfrontované so skutočnosťou“,¹² tak pri uplatnení právnej regulácie výkladu práva sú právne normy upravujúce výklad práva prostredníctvom ľudskej myšlienkového aktivity konfrontované s vykladanými právnymi normami alebo, asi výstižnejšie, s interpretovaným normatívnym textom.

Napísané platí aj pre väčšinu ostatných sekundárnych noriem. Prinajmenej pri sekundárnych normách treba nielen tieto normy (text, kde sú obsiahnuté), ale i skutkový stav, teda opäť normy obsiahnuté v texte, interpretovať.

Správny názor právnej doktríny: „Skutkové otázky sú predmetom súdneho dokazovania, teda empirického skúmania, právne otázky sú predmetom hermeneutickej úvahy“,¹³ má takmer ako všetko v právnom myslení, hranice správnosti. Naráža na právne normy upravujúce výklad práva. Ak je výklad právnej normy regulovaný právom, tak vykladaná právna norma je skutkovým stavom, ale má byť interpretovaná. Hlavne v prípade súdneho rozhodnutia ako prameňa práva (precedent?) sa stáva úlohou najprv vyčlenenie normy a až následne jej interpretácia. Možno vyčlenenie normy pokladať za ustálenie skutkového stavu, o ktorom sa vedie dokazovanie a jej interpretáciu za hermeneutickú úvahu? Myslím, že tu ide o nevhodné vtlačanie skutočnosti do v zásade doktrinálnej schémy.

Uvedená situácia nie je zvláštnosťou právnej úpravy výkladu práva, ale jej obdoba vzniká pri uplatnení všetkých pravidiel výkladu bez ohľadu na to, či sú fixované v práve alebo sú „len“ súčasťou kánonu právneho myslenia a doktríny. Právna fixácia jej však dodáva kvalitu (a nie iba formu) uplatňovania práva s dôsledkami pre záväznosť, sankcionovateľnosť atď. Je, alebo by aspoň mal byť rozdiel v dôsledkoch nedodržania ustálenej, ale vždy diskutabilnej právnej doktríny a ustanovenia zákona.

¹¹ NEŠTINA, M. Sémantické a pragmatické otázky jazyka právnych predpisov. In *Filozofia*. Roč. 67, 2012, č. 9, s. 728 – 729.

¹² ONDŘEJEK, P. *Princip proportionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha : Leges, 2012, s. 113.

¹³ KÁČER, M. *Argumentačné fauly v práve*. Praha : Leges, 2022, s. 26.

4. Mocenský rozmer

Zvlášť právnú reguláciu výkladu normatívnych právnych aktov možno chápať aj ako nie úplne spôsobilý pokus normotvorcu zachovať si kontrolu nad budúcim „životom“, čiže výkladom a naň nadväzujúcou realizáciou ním vytvoreného práva. Ak je interpretom práva súd, ktorého výklad je právom regulovaný, tak sa objavuje komplex otázok súvisiacich s deľbou moci. Predbežne zastávam názor, že právna regulácia výkladu práva v zásade nie je jej porušením. Povahe interpretácie akéhokoľvek textu, právny nevyvímajúc, zodpovedá väčšia či menšia miera nepredvídateľnosti, čiže neistoty výsledku; ide o tvorivú intelektuálnu činnosť, ktorá sa nevyhne neistote svojho výsledku: „... výsledok akejkoľvek interpretácie nie je vopred jasne daný“.¹⁴ Právnu úpravou interpretácie práva sa tvorca práva snaží aspoň časť voľby spraviť za interpreta. Nedokáže však plne prelomiť to, že „Otázka interpretácie sa tak objavuje v súvislosti s oddelením textu od jeho tvorca.“¹⁵ Právna úprava výkladu práva je „len“ mocensky podopretým návodom v stredoeurópskej tradícii a rovnako mocensky podopretým autentickým výkladom v tradícii anglosaskej. V stredoeurópskej tradícii ešte vždy ponecháva priestor tvorivému prvku, lebo stanovuje prevažne metódy a ciele výkladu. Aj tu treba pripomenúť napätie medzi interpretáciou ako poznávacou a tvorivou intelektuálnou aktivitou spätou s myšlienkovou voľnosťou a právnou reguláciou tejto aktivity. Právna úprava svojou podstatou smeruje k obmedzeniu konania svojich adresátov, čo v danom prípade znamená obmedzenie právne prípustných postupov alebo priamo výsledkov intelektuálnej aktivity.

Doteraz napísané sa týka hlavne výkladu normatívnych právnych aktov a je iba čiastočne alebo „*per analogiam*“ použiteľné pri výklade iných prameňov práva. Právo je však obsiahnuté v rôznych vonkajších formách, ktoré dostali pomenovanie prameňa práva vo formálnom zmysle. Rozsiahla odborná spisba o výklade práva sa väčšinou venuje výkladu normatívnych právnych aktov. Aj do stredoeurópskeho právneho priestoru postupne prenikajú precedenty, teda hlavne súdne rozhodnutia ako prameň práva. Právne predpisy obvykle neobsahujú pravidlá výkladu precedentov a pravidlá určené na výklad normatívnych právnych aktov tu pôsobia nanajvýš ak inšpiratívne.

5. Súdne rozhodnutie: čo sa vykladá

Samotné súdne rozhodnutia niekedy vo svojich odôvodneniach obsahujú pravidlá výkladu nie iba súdnych rozhodnutí, ale aj normatívnych právnych aktov. Zo slovenského právneho prostredia je asi najznámejším príkladom súdneho rozhodnutia explicitne formulujúceho výkladové pravidlá rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 283/2017, bod 38, ktorého obsahový rozbor je na inom mieste tejto úvahy. Každé súdne rozhodnutie sa však zakladá na nejakom výklade práva riadiacom sa nejakými pravidlami, i keď tieto sú obvykle len implicitne prítomné v pozadí odôvodnenia. Občas

¹⁴ ŠKOP, M. ... *právo, jazyk a príbeh*. Praha : Auditorium, 2013, s. 38.

¹⁵ Tamže, s. 68.

tu situáciu zjednoduší zbytočne zatracovaná právna veta, ak sa vyjadrí aj k interpretačným postupom, na ktorých sa rozhodnutie zakladá.

Pre stredoeurópskeho právnika vychovaného a pracujúceho v prostredí, kde je za základný a takmer výlučný prameň vnútroštátneho práva pokladaný (žiaľ, čoraz menej správne) normatívny právny akt, predstavuje súdny precedent neprijemnú hádanku. Veď i Savigny písal o výklade zákonov. Čo to znamená pre právnu reguláciu výkladu práva, keď sa skoro každé súdne rozhodnutie môže stať precedantom, čiže jeho *ratio decidendi* sa stáva objektívnym právom (právnou normou)? Za *ratio decidendi* sa pokladá tá časť odôvodnenia súdneho rozhodnutia (právnej úvahy/súdu), ktorá je nosná pre jeho výrok. Súd každým rozhodnutím vykladá právo, ale len výnimočne explicitne uvádza svoju výkladovú úvahu a zvlášť jej metodologickú rovinu, čiže postupy/metódy ktorými dopel k určitému výkladovému záveru, čiže chápaniu normatívneho textu. Robí tak vtedy, keď nepokladá význam normatívneho textu pre účastníkov konania ani v danom interpretačnom spoločenstve za samozrejmy na prvý pohľad. Vynára sa tu dvojitá otázka, či možno explicitný a/alebo implicitný súdny výklad práva pokladať za záväzný *erga omnes*, pokiaľ ide o jeho a) metódy, b) výsledok? Prinajmenej v častiach medzinárodného práva vykladaných Európskym súdom pre ľudské práva a Súdny dvorom EÚ treba bod b) otázky zodpovedať kladne a bod a) nechať otvoreným.

Na pôde vnútroštátneho práva je situácia menej ostrá a pre jej uchopenie prospeje v našej časti sveta pripomenutie základov chápania precedentu. „Ono prípadné zovšeobecniteľné pravidlo je niečím, čo z precedentného rozhodnutia vyvodzujú až ďalšie súdy, ktoré sa zaoberajú skutkovo obdobným prípadom ...“¹⁶ Britský študent práva sa dozvedá o rozlíšení deskriptívneho a preskriptívneho *ratio decidendi*, ktoré sú v učebnici charakterizované takto: Vo svojom deskriptívnom zmysle sa slovné spojenie *ratio decidendi* používa na opísanie spôsobu, ktorým skorší sudca dopel k rozhodnutiu¹⁷ a „... preskriptívne *ratio* skoršieho prípadu, alebo inými slovami tvrdenie práva odvodené zo skoršieho prípadu, ktoré tento prípad predpisuje ako právo, ktoré majú neskoršie súdy nasledovať“.¹⁸ Deskriptívne a preskriptívne *ratio decidendi* majú spájať skutkové stavy či skutkové podstaty skoršieho a neskoršieho prípadu, ktoré by mali byť v právom vymedzenom rozsahu zhodné alebo aspoň obdobné. Problémom je, že tento právom vymedzený rozsah je tiež až dielom súdov. Čo znamená precedent pre právnu reguláciu výkladu práva?

Východiskom odpovede je opäť to, že predmetom právnej regulácie je i v tomto prípade právo. Teda skutkovým stavom, ktorý spája deskriptívne a preskriptívne *ratio decidendi*, je interpretovaná právna norma, ale, a to robí situáciu neprehľadnou, táto právna norma je v rámci precedentu zároveň vytvorená aj interpretovaná. Situácia sa stane ešte zložitejšou, zohľadnením vývoja rozhodovacej a teda aj interpretačnej praxe. Súdy si osvojujú to, čo sa podľa praxe Európskeho súdu pre ľudské práva eufemicky nazýva

¹⁶ SMEJKALOVÁ, T. Judikatura nebo precedens? In *Právnik*. 2019, č. 9, s. 852.

¹⁷ McLEOD, J. *Legal Method*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire. London : The Macmillon Press LTD 1993, s. 118.

¹⁸ Tamže.

evolutívnym výkladom, čiže sériu zmien výkladu toho istého ustanovenia tým istým súdom.¹⁹

Pri práci s precedentsom je najprv potrebné z textu súdneho rozhodnutia vyčítať a v skutočnosti neraz výkladovými metódami vytvoriť tzv. holding, ktorý je blízky *ratio decidendi* a v tejto úvahe ich netreba rozlíšiť, vymedzené takto: „... holding prípadu sa skladá z toho, čo je nevyhnutné na podporu výsledku tohto prípadu“.²⁰ Toto právne pravidlo nie je na rozdiel od normatívneho právneho aktu obsiahnuté v relatívne jasne ohraničenom a stručnom texte, ale je potrebné ho nájsť a „vydestilovať“ z odôvodnenia rozhodnutia. V mnohých rozhodnutiach je úplne a na prvé prečítanie jasné, čo ho predstavuje. Asi málokto pochyboval, čo tvorí holding *Brown v. Board of Education of Topeka*.²¹ Inokedy predstavuje jeho hľadanie náročnú interpretačnú (hermeneutickú?) výzvu zvládnutia tzv. „Neurčitosti práva druhého rádu – neurčitosti toho, čo je a čo nie je právom.“²² Táto nastoľuje zvlášť náročný problém v precedentsnom práve, kde je pravidlo konania vôbec a právna regulácia výkladu práva zvlášť spravidla len implicitne prítomná v texte odôvodnenia súdneho rozhodnutia. Je bežné, že súd vykladá právo bez toho, aby svoj postup, metódy interpretácie výslovne deklaroval, ale profesionál spravidla dokáže jeho postupy a metódy rozoznať i pomenovať z textu odôvodnenia. Ostáva otvorenou otázkou, či takto implicitne prítomné výkladové postupy/metódy nevyhnutné pre výrok rozhodnutia predstavujú súčasť holdingu a *ratio decidendi*, a teda sú ako právo záväzné *erga omnes*.

6. Implicitná právna úprava?

Patrí k notóriam, že „... precedent ako celok záväzný nie je, ale záväzná môže byť iba jeho časť, jeho normatívne jadro, resp. pravidlo, na ktorom sa zakladá atď.“²³

Súčasťou normatívneho jadra precedentu sú takmer nevyhnutne nejaké pravidlo, spôsob, metóda, cieľ atď., ktorých pomocou súd vykladá a/alebo dotvára a rozvíja právo. Precedent nepredstavuje tvorbu práva z normatívnej ničoty len cestou normatívnej sily fakticity. Nadväzuje na už existujúce právo, ktoré interpretuje a dotvára hlavne teleologickou redukciami a analógiou. Pri tomto výklade a/alebo dotváraní práva, neraz predchádzajúcich precedentov, súd postupuje podľa nejakých metód, ktoré sú nevyhnutné pre jeho výrok, a tak by sa mali stať súčasťou *ratio decidendi*. Ich častá implicitnosť, čiže skrytosť v texte, podstatne sťažuje ich poznateľnosť a určitosť. Zdá sa, že sú svojho druhu do budúcnosti pôsobiacou právnou reguláciou výkladu práva. Ostávajú však skryté laikovi, profesionál ich z textu získava cieľným intelektuálnym úsilím s neistým vý-

¹⁹ TYRER v. UK, Application 5856/72. 25 April 1978.

²⁰ SCHAUER, F. *Thinking Like a Lawyer*. Cambridge – Massachusetts, London – England 2009, s. 181.

²¹ *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347. U.S. 483 (1954).

²² SCHAUER, F. Second – order Vagueness in the Law. In KEIL, G. & POSCHER, R. (eds.) *Vagueness in Law: Philosophical and Legal Approaches*. Oxford University Press 2016. Dostupné na: <http://ssrn.com/abstract=2141810>, 13. 12. 2016, s. 18.

²³ KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 296.

sledkom. Je vôbec v právnom štáte s princípom verejnej prístupnosti práva prípustná existencia len implicitne, v súdnych rozhodnutiach obsiahnutých právnych noriem? Súdna rozhodnutia nevyužívajú iba výkladové metódy, ciele atď., ktoré sú v danom interpretačnom spoločenstve bezprostredne a jednoznačne uchopiteľné bez intelektuálneho úsilia. Navyše v prípade precedentu treba zo súdneho rozhodnutia najprv vyčleniť časť textu obsahujúcu explicitne alebo implicitne jeho normatívne *ratio decidendi*, alebo toto vyvodit' zovšeobecnením celého rozhodnutia. Obe možnosti podstatne prekračujú návody poskytnuté obvyklými metódami a cieľmi výkladu práva. Patria do rámca hermeneutiky. V prvom prípade možno rozlíšiť vyčlenenie časti textu majúcej normatívny charakter a jej interpretáciu aspoň myšlienkovou operáciou, ale druhý postup už zaváňa viac tvorbou ako poznávaním práva. Výklad práva *sensu stricto* asi i precedentu začína až počas jeho ustálenia v ďalších súdnych rozhodnutiach a, samozrejme, u adresátov precedantom stanoveného pravidla konania. V právnom štáte však treba v záujme právnej istoty založenej aj na prístupnosti a poznateľnosti práva odoprieť povahu práva niečomu, čo je v akomkoľvek texte skryté a implicitne prítomné. Právna norma musí byť explicitne vyjadrená vo formálnom prameni práva, a tak by sa len použité, ale nevyslovené pravidlá výkladu nemali pokladať za právo. Tu nejde o nevyhnutný dôsledok právnej normy, ale o skrytý pravdepodobne použitý prostriedok jej „odhalenia“ a výkladu.

Ťažko hľadať právnu reguláciu výkladu práva v právnych obyčajoch a v (ktorých?) dielach právnej doktríny. Možno sa s ňou stretnúť v medzinárodnom práve verejnom, kde sú k dispozícii pravidlá interpretácie medzinárodných zmlúv i zmienka o právnej doktríne pochopiteľná aj ako výkladové pravidlo.

7. Medzinárodné právo verejné

Medzinárodné právo verejné sa v mnohom líši od ostatných právnych odvetví. Jednou z jeho zvláštností je podoba právnej regulácie výkladu práva. Medzinárodné právo verejné obsahuje relatívne komplexnú a sústredenú úpravu svojej asi najvýznamnejšej časti, medzinárodných zmlúv v čl. 31, 32, 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.²⁴ Ich obsah odráža tradície a odlišnosti tohto právneho odvetvia, čo znamená, že sa obsahovo podstatne odlišuje od savignyovských štyroch druhov výkladu normatívnych právnych aktov a len s veľkým úsilím by bolo možné vtiesnať ho do tejto schémy.

Zvláštnu pozornosť si zo zorného uhla témy týchto riadkov zaslúži nespočetnekrát spomínaný čl. 38 Štatútu medzinárodného súdneho dvora, ktorý býva považovaný za výpočet prameňov medzinárodného práva verejného. Na poslednom mieste tohto výpočtu sa uvádza učenie najkvalifikovanejších odborníkov na medzinárodné právo, a to ako „... podporný prostriedok určenia právnych pravidiel ...“ (rules of law). Uvedená formulácia je interpretovateľná nielen ako zaradenie určitých vedeckých diel medzi pramene medzinárodného práva verejného, ale skôr ako jeho výkladové pravidlo, podľa ktorého predstavujú názory či spisba niektorých odborníkov na medzinárodné právo podporný prostriedok určenia pravidiel medzinárodného práva verejného. Pri takomto výklade by

²⁴ Vyhláška 15/1988 Zb. ministra zahraničných vecí o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve.

bolo učenie najvýznamnejších odborníkov na medzinárodné právo pomocným prameňom poznania noriem tohto právneho odvetvia, ale nie ich prameňom vo formálnom zmysle. Takéto postavenie má práva veda či doktrína aj v iných právnych odvetviach, ale tam jej nie je priznané samotným právom.

8. Fragmentárna úprava

Právna regulácia výkladu práva nepredstavuje ani v anglosaskej právnej kultúre so zákonmi o výklade práva a už vôbec nie v stredoeurópskom právno-kultúrnom prostredí s roztrúsenými ustanoveniami úplnú reguláciu metód/postupov, cieľov, predmetu atď. výkladu práva. Niektoré pravidlá, ktoré zakotvuje, sa síce týkajú výkladu veľkých častí právneho poriadku, ale upravujú len jednotlivé jeho časti (§ 6 ABGB). „Aj tam, kde zákonodarstvo sotva upravuje výklad práva, sa chápanie textu nezakladá len na pravidlách ľudského uvažovania, ale musí vždy ostať v určitom právnom rámci a vyžaduje znalosť tohto rámca. Na druhej strane aj tam, kde je interpretácia regulovaná, nie sú ustanovenia práva jej jedinými zdrojmi.“²⁵ Mlčky sa predpokladá komplexný kánon výkladu vlastný danej právnej kultúre, ktorý sa stal súčasťou profesionálnej výbavy právnicka. Jeho relatívne komplexné vyjadrenia neobsahujú pramene práva, ale doktrinálne diela²⁶ a jeho základy učebnice. Preto nadobúda vo vzťahu k právnej úprave výkladu práva význam názor, podľa ktorého: „Sudca každého stupňa je so zreteľom na relatívne ustálený súbor noriem s početnými hodnotiacimi pojmami a neustále sa meniacu spoločenskú skutočnosť povolaný dotvárať právo.“²⁷ Ak je každý sudca povolaný dotvárať právo, tak sa táto jeho misia pravdepodobne vzťahuje aj na právnu úpravu výkladu práva, ktorá svojou fragmentárnosťou nepokrýva rozsiahlu a zložitú činnosť výkladu práva. Samotný výkladový postup mimo právnej úpravy interpretácie však ešte nie je dotváraním „práva interpretácie“. Týmto sa môže stať, ak vôbec, tak len cestou súdnej tvorby práva. Každý interpret, súd nevynímajúc, teda pri výklade práva postupuje aj spôsobmi vykračujúcimi ďaleko mimo ostrovčekov právnej úpravy tejto činnosti. Spravidla tak robí implicitne svojim samotným výkladom (jeho metódami) a len zriedka stransparentnením, výslovným uvedením svojho výkladového postupu, jeho metód a cieľov. Len výnimočne sa odvoláva na fragmentárnu reguláciu svojho výkladu.²⁸ A tak sa vracajú otázky: Či implicitný výkladový postup súdu patrí ešte do rámca výkladu práva, alebo je už jeho dotváraním? Či výslovné uvedenie výkladových cieľov, metód atď. v odôvodnení súdneho

²⁵ KONCA, P. Creating law of interpretation: a risky or fundamental step? In *revus Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava/Journal for constitutional theory and philosophy of law*. 45/2021. Dostupné na: <https://doi.org/10.4000/revus.7500>, 25. 8. 2023, bod 47.

²⁶ Napríklad PAVČNIK, M. *Juristisches Verstehen und Entscheiden*. Wien – New York : Springer Verlag 1993, *Forschungen aus Staat und Recht* 102.

²⁷ GÄNDEL, A. Aspekte des wissenschaftlich-technischen. Fortschritts und der Vergesellschaftung in bürgerlichen und sozialistischen Staaten und ihrer Auswirkung auf die Fortbildung des Rechts durch die Richter. In *Recht, Rechtskultur, Wissenschaft und Technik*. Beiträge zum XIII. Weltkongreß der Internationalen Vereinigung für Rechts – und Sozialphilosophie. KARL, A. Mollnau (hrsg.) Berlin : Institut für Theorie des Staats und des Rechts 1987, s. 46.

²⁸ Napríklad uznesenie Najvyššieho súdu SR z 22. 1. 2022 sp. zn. 8 Cdo/75/2019.

rozhodnutia ich v prípade, že patria do *ratio decidendi* (čo je obvyklé!), robí súčasťou precedenčného práva. Výkladové metódy a ciele sú spravidla nevyhnutnou súčasťou cesty k určitému rozhodnutiu, a preto majú veľkú šancu stať sa súčasťou *ratio decidendi*. Odpoveď na tieto a súvisiace otázky neposkytnú len formálno-právne úvahy, ale až ich doplnenie o zohľadnenie hodnôt či princípov právneho štátu.

9. *Clara non sunt interpretanda*

V právnom myslení je dlhodobá rôznosť názorov na potrebnosť, ba i prípustnosť výkladu každého ustanovenia práva alebo – vyjadrené čiastočne odlišne – všetkého normatívneho textu. Na jednej strane stojí téza „*Clara non sunt interpretanda*“ a na druhej názor, že „Až pomocou interpretácie právneho predpisu zistíme právnu normu a jej konkrétny obsah a spravíme ju vôbec spôsobilou subsumpcie“.²⁹ Jeho antitézou je tvrdenie: „... interpretácia je len výnimkou porozumenia tomu, čo právo hovorí, nie je štandardným spôsobom uchopenia jeho obsahu“³⁰, ktoré vlastne znamená, že adresát právneho predpisu (alebo iného prameňa práva) mu spravidla priamo, bez vedomej intelektuálnej aktivity porozumie. Ináč povedané, že význam autoritatívneho normatívneho textu bude v danej právnej kultúre a zvlášť v určitom interpretačnom spoločenstve jeho štandardným príslušníkom bezprostredne zrozumiteľný. Na tomto mieste nie je dôležité, či aj tu ide o jednoduchú a obvykle nevedomelú interpretáciu spočívajúcu v bezproblémovom a jednoznačnom (prvoplánovom) porozumení textu v jeho konkrétnom kontexte, ktorého rámcom je práve interpretačné spoločenstvo, alebo interpretácia znamená len určitú uvedomelú intelektuálnu aktivitu smerujúcu ku porozumeniu. Vlastne, ako keby tu šlo „len“ o vymedzenie rozsahu pojmu interpretácia, ktorý pri užšom chápaní znamená vedomú intelektuálnu činnosť smerujúcu k porozumeniu a pri širšom akékoľvek, teda i nevedome prvoplánové a samozrejme chápanie textu. Aj tento rozdiel nadobúda praktický a takmer mocenský význam v súvislosti s právnou reguláciou výkladu práva, ktorá sama nerozoznáva situácie, keď je a keď nie je potrebný výklad, čiže kedy sa má a kedy sa nemá uplatniť na porozumenie normatívneho textu. Toto porozumenie je tu v úlohe predmetu regulácie, čiže skutkového stavu. Prijatie názoru „... *clara non sunt interpretanda* ...“ nastoľuje potrebu vymedzenia hraníc toho, čo a kedy je (ne)jasné, lebo právna úprava výkladu práva by sa vzťahovala len na to, čo je nejasné, a teda vyžadujúce interpretáciu. Právna doktrína by tu určovala hranice (ne)uplatnenia časti práva, hoci samotné právo s takýmto vymedzením nepočíta a vzťahuje sa na reguláciu výkladu časti normatívneho textu (práva) ohraničeného podľa iných kritérií. Inak vyjadrené, samotné právo nepokladá jasnosť či jednoznačnosť svojej časti, jej až „bezprostredné“ niekedy takmer nevedomelé uchopenie za dôvod vyňatia z právnej regulácie výkladu práva. Význam normatívneho textu môže byť v interpretačnom spoločenstve jasný, zřejmý a jednoznačný bezprostredným intelektuálnym uchopením bez akékoľvek vedomej intelektuálnej aktivity,

²⁹ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 7.

³⁰ MARMOR, A. *Philosophy of Law*. Princeton – Oxford : Princeton University Press, 2011, s. 134.

ale ak je toto uchopenie cestou ku realizácii a zvlášť ku aplikácii práva, tak je prinajmenej preveriteľné, či zodpovedá právnej regulácii výkladu práva. Zákon nemožno interpretovať tak, že požaduje nemožné, teda aby sa pri každom i bezprostrednom a zrejmom pochopení normatívneho textu explicitne uplatnilo všetko, čo požaduje právna regulácia výkladu práva. Nejde pritom len o právno-teoretickú intelektuálnu hru. Už spomínaný § 6 ABGB požaduje subjektívno-historický výklad všetkých zákonov, ktorý obvykle nie je prvotným chápaním jasného a zrozumiteľného normatívneho textu. Žiaľ, nie vždy platí, že „... pravidlá výkladu sú metódami zvyšovania právnej istoty“.³¹

10. Prvotné uchopenie významu textu

Téza, že výklad práva je intelektuálnou poznávacou a/alebo tvorivou činnosťou pravdepodobne nevyvolá v odborných kruhoch pochybnosti a zaradí sa medzi zriedka vyslovované či písané banality. Nepochybňuje ju ani uznanie toho, že „... význam textu musí byť na určitom stupni pochopenia uchopený bezprostredne v súlade s v spoločnosti široko zachovávanými konvenciami“.³² Uvedený citát pripomína hranice výkladu ako uvedomelého procesu a jeho odkázanosť na „bezprostredné uchopenie významu“ ako „*ultima ratio*“ stojace niekde na konci (alebo na začiatku?) línie vedomého odvodzovania významu čiže porozumenia. Aký to má význam pre tému právnej regulácie výkladu práva? Prinajmenej dvojaký. Prvým je, že právna regulácia výkladu práva *sensu stricto*, teda zakotvenie hlavne výkladových cieľov a metód, ostáva bezmocná pred prvotným uchopením významu textu a mala by ho rešpektovať. Pokusy o jeho prekonanie niekedy predstavujú zákonné definície, pravidlá počítania času či merania vzdialenosti odlišné od bežných postupov v interpretačnom spoločenstve.

Druhý význam nabáda k doslovnému až zužujúcemu chápaniu právnej úpravy výkladu práva, lebo táto predstavuje aj obmedzujúci zásah do slobody myslenia. V právnom štáte rešpektujúcom ľudské práva (slobodu myslenia) sa zásahy do slobody chápu doslovne až zužujúco, ak nie sú pre iný prístup silné, legitímne a transparentné dôvody.

11. Dôsledky právnej úpravy interpretácie práva

Praktický rozmer a problém právnej regulácie výkladu práva spočíva v jej dôsledkoch, ak sa uzná, že ustanovenia kódexov, ústav, precedenty či medzinárodné zmluvy obsahujúce pravidlá a ciele výkladu práva, ako aj samotný výklad niektorých ustanovení sú „normálnym“, a teda záväzným právom. Pokus spraviť z nich niečo na spôsob „soft law“ by otvoril cestu k polozáväznosti, ťažko ohraničiteľnej časti právneho poriadku. V právnom štáte by sa v záujme právnej istoty nemali rôzne časti práva líšiť mierou záväznosti, ktorá nie je totožná s právnu silou a líši sa aj od uplatnenia právnych predpisov.

³¹ SILVING, H. A Plea for a Law of Interpretation. In *University of Pennsylvania Law Review*. 98 U. Pa. L. Rev. 499(1950). Dostupné na: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol98/iss4/2, 26. 8. 2023, s. 520.

³² HASEBE, Y. The Rule of Law and Its Predicament. In *Ratio Iuris*. Vol. 17, No. 4, December 2004 (489 – 500), s. 489.

Je nedodržanie zákonom stanoveného pokynu pre interpretáciu práva len nesprávnym výkladom alebo aj protiprávnym konaním? Táto otázka vyrastá z právneho zakotvenia vybraných pravidiel intelektuálnej a tvorivej činnosti, akou interpretácia asi je, v práve, ktoré charakterizujú záväznosť a koniec koncov mocenská garancia. Otázky môžu pokračovať. Je právna regulácia výkladu práva záväzná len pre výklad smerujúci k: a) každej realizácii práva, b) aplikácii práva, či azda zaväzuje každý výklad práva? Na prvý pohľad sa zdá, že normatívne texty obsahujúce pravidlá výkladu práva sú formulované ako keby sa vzťahovali na akýkoľvek, teda i na tzv. doktrínálny výklad. Spomínaný § 6 ABGB však viaže svoju záväznosť na Anwendung, teda na použitie vykladaného zákona. Použitím právneho predpisu nie je jeho vedecká analýza, ani doktrínálna úvaha o ňom. Je ním však nielen aplikácia, ale aj praktické využitie v „horizontálnych“, napr. zmluvných právnych vzťahoch. K obdobným záverom o rozsahu záväznosti právnej úpravy interpretácie práva možno dospieť aj tam, kde ho normotvorca takto výslovne nevymedzil. Ak sa využije v práve nie vždy zakotvené, ale doktrínou všeobecne uznávané interpretačné pravidlo, že sa treba zastaviť pred výkladom vedúcim ku absurdnému výsledku a hlavne, ak sa zohľadnia aj iné ustanovenia právneho poriadku, napr. sloboda vedeckého bádania podľa čl. 43 alebo právo vyjadrovať názory podľa čl. 26 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, tak sa právna úprava výkladu práva nevzťahuje na interpretáciu práva nevykonávanú realizátormi práva v rámci tejto realizácie. Chápanie rozsahu záväznosti právnej úpravy výkladu práva založené len na jej doslovnom výklade a nezohľadňujúce kontext iných ustanovení právneho poriadku by znamenalo drastické obmedzenie legality verejného uvažovania o práve, a tým i základu pre vývoj samotného práva vrátane jeho výkladu. Aspoň tam, kde výklad nie je súčasťou procesu realizácie práva, by sa malo bez ohľadu na právnu úpravu výkladu práva vychádzať zo slov Savignyho „Výklad je umenie ...“³³ a priznať mu voľnosť, ktorú umenie v našej kultúre obvykle požíva.

O výklade práva je k dispozícii rozsiahla odborná spisba. Tam, kde niečo stanovuje právna regulácia výkladu práva, má táto pri výklade tvoriacom súčasť jeho realizácie prednosť pred ponukou právnej vedy, doktríny a právneho myslenia, ale táto je oveľa bohatšia ako právna úprava výkladu práva. Napr. § 6 ABGB predpisuje subjektívno-historický výklad zákonov, čo však nevyklučuje ich systematický (kontextový) výklad. Tam, kde výklad nie je súčasťou realizácie práva, má právna úprava jeho interpretácie „len“ silu svojej argumentačnej presvedčivosti rovnako ako odborná spisba. Vedecký článok vykladajúci právny predpis ináč, ako požaduje právna regulácia výkladu tohto predpisu, nie je protiprávny, nie je porušením právnej povinnosti.

Záver: Všeobecná záväznosť „práva interpretácie“?

Z uvedeného vyplýva, že samozrejme znejúca požiadavka všeobecnej záväznosti práva a zákona ako prvotného mocenského zovšeobecňovania zvlášť spôsobuje v prípade

³³ SAVIGNY, F. C. von. *System des heutigen Römischen Rechts*. Erster Band. Berlin : Bei Veit und Comp 1840, s. 211.

právnej regulácie výkladu práva viacero prekvapivých úskalí a jej dôsledné uplatnenie by viedlo k zjavne absurdným výsledkom. Nazdávam sa, že zo zorného uhla právnej záväznosti právnej regulácie výkladu práva možno rozlíšiť tri situácie. Prvou je situácia realizátora ustanovenia, na ktorého výklad sa vzťahuje právna regulácia. Pre neho je táto rovnako záväzná ako všetko právo, a to rovnako pre orgán aplikácie práva, fyzickú osobu i právnickú osobu súkromného práva. Zásada „Neznalosť zákona neospravedlňuje“ tu pôsobí nespravodlivo, lebo neprávnik si spravidla nie je vedomý, že na výklad ustanovenia, ktorým sa riadi, sa vzťahujú nejaké metanormy. Druhou je situácia účastníka konania (súdneho i administratívneho) smerujúceho obvykle k vydaniu aktu aplikácie práva. Pre neho, ani pre jeho prípadného právneho zástupcu nemôže znamenať výklad (argumentácia) v rozpore s právnou úpravou výkladu práva sankcionovanie ináč ako neúspechom v konaní. A napokon ostáva situácia interpreta práva bez priamej spätosti s jeho realizáciou, kde stráca zmysel čo i len hovoriť o právnej záväznosti právnej úpravy výkladu práva. Opak by znamenal aj uzákonenie určitých odpovedí na niektoré otázky právnej vedy. Ani vo vyústení tejto úvahy nemožno opomenúť tézu z jej začiatku, že právna regulácia výkladu práva je zasadená do napätia medzi dvoma charakteristikami samotnej interpretácie práva: intelektuálnou poznávacou až tvorivou činnosťou a mocenským rozmerom, vlastným zvlášť výkladu práva v rámci procesu jeho aplikácie, čiže súčasťou procesu výkonu verejnej moci. Poznávacej a tvorivej intelektuálnej činnosti nesvedčí právna (teda verejno-mocenská) regulácia a súčasť procesu výkonu verejnej moci by sa v podmienkach právneho štátu nemala vymykať zo žiadnej zložky právnej regulácie. Výklad toho istého ustanovenia máva raz kvalitu voľnej intelektuálnej aktivity a inokedy kvalitu súčasťou aplikácie práva, teda výkonu verejnej moci. Preto vhodnosť právnej regulácie výkladu časti právneho poriadku nie je daná len jej obsahom, ale aj súvisiacou rôznosťou jej využitia. T. Gábriš má pravdu, keď píše: „... v skutočnosti totiž neexistuje jednoznačná systematická zhoda v tom, ktorý z interpretačných prístupov uprednostniť“³⁴. A tak tam, kde právne myslenie nedosiahlo zhodu prichádza občas zákonodarca, aby právnou úpravou výkladu práva rozťal gordický uzol a jednoznačne určil ako postupnosť pri interpretácii časti právneho poriadku. Nejednotnosť právneho myslenia v otázkach výkladu práva ho, pochopiteľne, vedie k zdržanlivosti v súvislosti s rozsahom i striktnosťou právnej úpravy. Prichádza teda iba občas a s tou jednoznačnosťou to tiež nie je až také jednoznačné. Právna regulácia výkladu práva sa spravidla týka len časti právneho poriadku. Legendárny § 6 ABGB upravujúci určitý rozmer výkladu všetkých (sic!) zákonov predstavuje skôr výnimku potvrdzujúcu pravidlo, ako samotné pravidlo. Navyše, je ako takmer všetka právna úprava výkladu práva rámcový a „jednostranný“, čiže mlčí o mnohých výkladových postupoch a cieľoch vo vzťahu k častiam právneho poriadku, ktorých sa týka.

Neraz prekvapí skoro subsidiárna povaha právnej regulácie výkladu práva. Napríklad už v citovanom britskom Law Interpretation Act 1978 je najčastejším slovným spojením „... ak sa neprejaví iný zámer...“ (... unless the contrary intention appears...“), ktoré je predradené pred zákonnou definíciou, ba i pred pravidlom počítania času. Sám zákonodarca

³⁴ GÁBRIŠ, T. *Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť*. Bratislava : Veda, 2020, s. 163.

teda chce, aby jeho všeobecná predstava o správnom výklade práva nastúpila až vtedy, ak sa neprejaví iný zámer. Ostáva nie úplne zodpovedanou otázkou, či tento zámer musí vyplývať z textu zákona, a ak áno, tak ktorého, alebo ho možno hľadať aj inde, a ak áno, tak kde? Z uvedeného opäť vyplýva, že právna úprava výkladu práva nemá ambíciu univerzálnosti (upraviť všetky stránky všetkého výkladu) a jej uplatňovanie pripomína právne princípy. Tu sa však už začína rozširovať téma využitia koncepcií právneho myslenia pri porozumení právnej regulácii výkladu práva.

Literatúra

- BAUDE, W., SACHS, S.E. The Law of Interpretation. In *Harvard Law Review*. Vol. 130, February 2017, No. 4
- Britský Interpretation Act 1978
- Brown v. Board of Education of Topeka, 347. U.S. 483 (1954)
- GÁBRIŠ, T. *Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť*. Bratislava : Veda, 2020
- GÄNDEL, A. Aspekte des wissenschaftlich-technischen. Fortschritts und der Vergesellschaftung in bürgerlichen und sozialistischen Staaten un ihrer Auswirkung auf die Fortbildung des Rechts durch die Richter. In *Recht, Rechtskultur, Wissenschaft und Technik*. Beiträge zum XIII. Weltkongreß der Internationalen Vereinigung für Rechts – und Sozialphilosophie. KARL, A. Mollnau (hrsg.) Berlin : Institut für Theorie des Staats und des Rechts, 1987
- HASEBE, Y. The Rule of Law and Its Predicament. In *Ratio Iuris*. Vol. 17, No. 4, December 2004 (489 – 500)
- Interpretation of Laws Act, Cap. 1 R. E. 2019 (Tanzánia)
- KÁČER, M. *Argumentačné fauly v práve*. Praha : Leges, 2022
- KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2002
- MARMOR, A. *Philosophy of Law*. Princeton – Oxford : Princeton University Press, 2011
- McLEOD, J. *Legal Method*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire. London : The Macmillan Press, 1993
- MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011
- NEŠTINA, M. Sémantické a pragmatické otázky jazyka právných predpisov. In *Filozofia*. Roč. 67, č. 9, 2012
- ONDŘEJEK, P. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha : Leges, 2012
- PAVČNIK, M. *Juristisches Verstehen und Entscheiden*. Wien – New York : Springer Verlag, 1993, Forschungen aus Staat und Recht 102
- SAVIGNY, F. C. von. *System des heutigen Römischen Rechts*. Erster Band. Berlin : Bei Veit und Comp, 1840
- SCHAUER, F. Second – order Vagueness in the Law. In KEIL, G. & POSCHER, R. (eds.) *Vagueness in Law: Philosophical and Legal Approaches*. Oxford : Oxford University Press 2016. Dostupné na: <http://ssrn.com/abstract=2141810>, 13. 12. 2016
- SCHAUER, F. *Thinking Like a Lawyer*. Cambridge – Massachusetts, London – England, 2009
- SMEJKALOVÁ, T. Judikatura nebo precedens? In *Právník*. 2019, č. 9
- ŠKOP, M. ... *právo, jazyk a příběh*. Praha : Auditorium, 2013
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016
- TAMANAH, B. Z. *A General Jurisprudence of Law and Society*. Oxford : Oxford University Press, 2001
- TYRER v. UK, Application 5856/72. 25 April 1978.
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 22. 1. 2022 sp. zn. 8 Cdo/75/2019
- VEČERA, M. a kol. *Teória práva*. 4. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2011
- Vyhláška 15/1988 Zb. ministra zahraničných vecí o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve
- Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník, § 2, ods. 3
- ZIRK-SADOWSKI, M. *Wprowadzenie do filozofii prawa*. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2011